

Prof. dr hab. Dariusz Kubinowski
Profesor nauk społecznych
Doktor habilitowany nauk humanistycznych
w zakresie pedagogiki – pedagogiki kultury
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Humanistyczny
Instytut Pedagogiki

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak
pt. *Tożsamość profesjonalna w narracjach asystentów rodziny*
napisanej pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Ewy Marynowicz-Hetki

Rozprawa doktorska Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne z zakresu pedagogiki społecznej zorientowanej humanistycznie, przygotowane przez kompetentną Autorkę, posiadającą wykształcenie pedagogiczne, legitymującą się bogatym doświadczeniem zawodowym pracy w charakterze asystenta rodziny oraz publikacjami naukowymi na ten temat. Praca zasadniczo dotyczy tożsamości profesjonalnej asystentów rodziny, w szczególności relacji między ich tożsamością i aktywnością. Źródłem analiz i interpretacji Autorka uczyniła ich narracje zebrane w toku przeprowadzonych jakościowych badań empirycznych osadzonych w paradygmacie interpretatywnym nauk społecznych. Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów stanowiących wykładnię ustaleń terminologicznych w bezpośrednim nawiązaniu do pojęć użytych w jej tytule oraz przesłanek teoriopoznawczych zrealizowanego projektu badawczego, rozdziału zawierającego charakterystykę podstaw metodologicznych badań własnych, siedmiu rozdziałów poświęconych omówieniu wyników przeprowadzonych badań, z których pierwszy zawiera opis zastosowanego modelu analityczno-interpretacyjnego, a ostatni - próbę syntezy, zakończenia, bibliografii i spisu rysunków. W sumie rozprawa liczy 270 stron znormalizowanego tekstu.

Doktorantka stwierdziła na stronie 5. swojej rozprawy, że inspiracją tak sformułowanego tematu było trzyletnie doświadczenie praktyczne, gdyż w latach 2009-2011 pracowała jako asystent rodziny. To doświadczenie źródłowe oraz wspólnota myślenia i działania w środowisku asystentów rodziny stały się istotnym punktem odniesienia analiz

i interpretacji przedstawionych w recenzowanej dysertacji. Badania Doktorantka rozpoczęła w 2011 roku, gdy funkcjonowała w dwóch światach społecznych – bałuckich asystentów rodziny i badaczy akademickich skupionych wokół Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego (s. 85). Materiał empiryczny zbierała przez dwa lata i opuściła świat społeczny asystentów rodziny, co dało – jak stwierdziła – niezbędny analityczny dystans. Jednak nadal łączyła ją z uczestnikami badań wspólnota myślenia i działania (s. 88). Oprócz tego cennego doświadczenia źródłowego, które umożliwiło bardziej pogłębione rozumienie badanych zjawisk, między innymi poprzez wykorzystanie retrospekcji w interpretacjach zebranego i przeanalizowanego materiału narracyjnego czy komentarze w stylu autoetnografii, ujawniły się tu inklinacje Autorki do dociekań metodologicznych. Znalazło to już wyraz w Jej kilku opublikowanych artykułach naukowych, a w poszerzonym wymiarze uwidocznili się w wielu fragmentach rozprawy doktorskiej.

Przesłanki teoriopoznawcze i podstawy zastosowanego modelu analityczno-interpretacyjnego Autorka wyprowadziła z teorii Jeana-Marie Barbiera określanej mianem transwersalnej analizy aktywności. Stąd pochodzą przyjęte w pracy założenia dotyczące nienormatywnego ujęcia profesjonalności i tożsamości profesjonalnej oraz tożsamości podmiotu działającego wytwarzanej w toku jego aktywności. Rozumienie tej tożsamości możliwe jest poprzez analizę i interpretację aktywności podmiotu, wobec powyższego nie da się - w myśl tej teorii – oddzielić tożsamości od aktywności. Niewątpliwie inspiracje teorią Jeana-Marie Barbiera Doktorantka przejęła od swojej Promotorki, kształtując się akademicko w Jej „szkole naukowej” pedagogiki społecznej. Doktorantka skorzystała z dwóch książek Jeana-Marie Barbiera w przekładach na język polski: *Działanie w kształceniu i pracy socjalnej: analiza podejść* (2006) i *Leksykon analizy aktywności: konceptualizacje zwyczajowych pojęć* (2016), ale także z prac swojej Promotorki i Jej współpracowników, w których ta teoria jest charakteryzowana i wykorzystywana badawczo. Dodatkowo przesłanki teoriopoznawcze Autorka wyprowadziła zasadniczo z perspektywy interakcyjnej badań społecznych, głównie w ujęciu Anselma L. Straussa i Ervinga Goffmana. W połączeniu z aksjomatami paradygmatu interpretatywnego stanowi to koherentny zbiór przesłanek epistemologicznych całej pracy.

Pierwsze cztery rozdziały dysertacji dotyczą trzech kluczowych pojęć zawartych w jej tytule, a mianowicie: tożsamości profesjonalnej i jej cech z perspektywy interakcyjnej, asystenta rodziny jako podmiotu działającego w kontekście oraz narracji. Autorka przedstawia w nich ustalenia terminologiczne i uzasadnia wybory określonego rozumienia tych kluczowych pojęć, poszerza je o wybrane wątki teoretyczne oraz przeplata uwagami

metodologicznymi. Już w tej części zauważyć można, że stylistyka tekstu dysertacji jest na wskroś idiomatyczna, mocno nasycona personalistycznością Badaczki. Jest ona daleka od pozytywistycznego schematyzmu, dogmatu bezwzględnego obiektywizmu czy mechanistycznie traktowanego podziału treści. W myśl zasady koła hermeneutycznego czy modeli spiralnych w konstruowaniu wiedzy naukowej uwagi metodologiczne są w różnych częściach rozprawy, nie tylko w tak zwanym „rozdziale metodologicznym”, a analizę i interpretację materiału empirycznego korespondencyjnie przenikają elementy i odwołania do wybranych teorii bazowych. Od początku lektury recenzowanej dysertacji odnosi się wrażenie, że nie jest to triumfalistycznie zadekretowana „zasłona dymna” rzekomej ścisłości i czystości metodologicznej w duchu pozytywistycznie rozumianego scjentyzmu, a „szczerza odsłona” słabości, dystansu i wątpliwości poznawczych przedstawiona w duchu nauki społecznej zorientowanej humanistycznie. Co jest wartościowsze w kontekście rozwoju nauki i konstruowania wiedzy? Nie mam wątpliwości, że to drugie rozwiązanie, które zastosowała Autorka i do którego jest gruntownie przekonana.

O ile nie wnoszę zasadniczych uwag w odniesieniu do analiz terminologicznych i teoretycznych dotyczących tożsamości profesjonalnej i asystenta rodziny, o tyle rozdział poświęcony narracji zawiera pewne braki w stosunku do wiedzy na jej temat w literaturze polskiej. Autorka nie wykorzystała w tym zakresie chociażby obszernych rozdziałów poświęconych narracji w kontekście paradygmatu interpretatywnego i pedagogicznych badań nad tożsamością znajdujących się w monografii Mirosławy Nowak-Dziemianowicz *Walka o uznanie w narracjach. Jednostka i wspólnota w procesie poszukiwania tożsamości* z 2016 roku.

Rozdział 5. pracy doktorskiej Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak nosi tytuł *Metodologia badań własnych*. Sugeruję jego modyfikację na *Podstawy metodologiczne badań własnych*. Metodologia jest to nazwa dziedziny wiedzy zajmującej się metodami poznania naukowego. Rozdział dysertacji zawiera *de facto* przedstawienie założeń metodologicznych, czy szerzej paradygmatycznych, i przede wszystkim opis metodyki przeprowadzonych badań. Znalazły się w nim dodatkowo cenne autokrytyczne refleksje metodologiczne, jednak mimo wszystko obecny tytuł tego rozdziału wydaje się zbyt obszerny znaczeniowo. Doktorantka rozpoczyna ten rozdział prawidłowo od przedstawienia i uzasadnienia osadzenia paradygmatycznego swoich badań, ze znanstwem charakteryzując aksjomaty ontologiczne i epistemologiczne zastosowanego paradygmatu interpretatywnego, w porównaniu do założeń paradygmatu normatywnego nauk/badań społecznych. Stwierdzam w tym miejscu, że nie tylko paradygmat ten został wręcz wzorcowo opisany, ale nade wszystko faktycznie zastosowany

w zrealizowanych badaniach, o czym świadczy cała część empiryczno-analityczna dysertacji. Taka korespondencja deklaracji paradygmatycznych, rozwiązań metodycznych i rezultatów poznawczych zawsze świadczy o wysokiej jakości badań naukowych. To dokonanie Autorki zasługuje na szczególne podkreślenie. W omawianym rozdziale w dalszej kolejności znalazły się wszystkie niezbędne jego komponenty, a mianowicie: przedstawienie przedmiotu, celu i problematyki badań, zastosowanej metodyki postępowania badawczego, terenu badań i doboru próby, a także przebiegu pracy badawczej. Na uwagę zasługuje fragment, w którym Autorka rekonstruuje proces dojrzewania koncepcji badawczej i opisuje moment, w którym istotny problem społeczny ujawnił się dopiero w trakcie wstępnej fazy realizacji badań własnych, stając się problemem badawczym, który brzmiał: „Jakie są przejawy procesu konstruowania tożsamości podmiotu działającego?”. Z niego wyłaniały się problemy szczegółowe, które stały się kanwą zrealizowanych badań przy założeniu teoretycznym, że istnieje nierozzerwalny związek między aktywnością a tożsamością. Z teorii J.-M. Barbiera Autorka zapożyczyła kluczowe pojęcia analityczno-uwrażliwiające i przystąpiła do zasadniczych badań narracyjnych, z wykorzystaniem elementów konstruktywistycznej teorii ugruntowanej. Poprawnie wykorzystwała metodykę wywiadu narracyjnego zgodnie z procedurą wskazaną przez Fritza Schützego. W sumie przeprowadziła trzynaście wywiadów narracyjnych z asystentami rodziny, współpracującymi z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Łodzi. W rozdziale znajduje się szczegółowy, wyczerpujący opis okoliczności przeprowadzenia tych wywiadów. Przy okazji na podkreślenie zasługuje w tym miejscu szczegółowa, systemowa transkrypcja wszystkich wywiadów, o czym przekonać się można czytając ich fragmenty analizowane i interpretowane w kolejnych rozdziałach pracy. W tym miejscu pragnę sformułować dwie uwagi krytyczne. Pierwsza dotyczy określenia zastosowanej metody badawczej jako analizy narracyjnej. Autorka posłużyła się po prostu badaniami narracyjnymi, ewentualnie biograficzno-narracyjnymi, a jedną z metod analizowania materiału empirycznego była analiza narracyjna. Druga z kolei odnosi się do braku odwołań do istotnej publikacji metodologicznej z tego zakresu, a mianowicie monografii Danuty Urbaniak-Zajac i Ewy Kos zatytułowanej *Badania jakościowe w pedagogice: wywiad narracyjny i obiektywna hermeneutyka* z 2013 roku.

Osobnymi podrozdziałami w rozdziale 5. Autorka uczyniła fragmenty zatytułowane: *O sobie – dopuszczenie do głosu subiektywności badaczki* oraz *Refleksja retrospektywna – elementy krytyki*. Treści takie bardzo rzadko występują w tak rozbudowanej i dojrzałej metodologicznie postaci w pracach doktorskich. Tymi fragmentami Doktorantka zaświadcza dobitnie nabycie świadomości metodologicznej w duchu paradygmatu interpretatywnego na

wysokim poziomie. Potwierdza on Jej inklinacje do dociekań metodologicznych oraz wypełnia kryterium transparentności, szczerości i zdolności do autorefleksji. Znajdujemy tu między innymi rzeczowe i uczciwe stwierdzenie, że z powodu ram czasowych przewodów doktorskich niemożliwe stało się wypełnienie warunku teoretycznego nasycenia wygenerowanych kategorii, albo dyskusja z wymogiem „trzymania się” tematu zaakceptowanego podczas wszczęcia przewodu jako krępującym wymaganą w paradygmacie interpretatywnym zasadą emergentnej elastyczności poznania naukowego. Większość tych uwag i komentarzy metodologicznych traktuję jako „wartość dodaną” recenzowanej dysertacji. Pojawiły się tu jednak incydentalnie akapity zbędne i dodatkowo ukazujące Autorkę jako badaczkę wchodzącą w rolę recenzentki własnego dokonania. Oto jeden z takich fragmentów (cytuję): „Pomimo trudności, które wynikały z przyjętego sposobu prowadzenia badań, uważam, iż stworzona przeze mnie interpretacja doświadczeń asystentów, wynikająca ze żmudnego i długiego procesu analizy, ma walory oryginalności. Skupia się bowiem na tym wymiarze tożsamości, który jest możliwy do dostrzeżenia na styku z aktywnością podmiotu działającego, co wydaje się być oryginalnym ujęciem na gruncie literatury naukowej z zakresu pracy socjalnej”. Sugerowałbym Autorce na przyszłość unikanie we własnym opracowaniu tak pochwalnego tonu, niezależnie od osobistego przekonania o ważności swojego dokonania naukowego.

Rozdział 6. zatytułowany *Aktywność i tożsamość profesjonalna – związki* stanowi wprowadzenie do części empiryczno-analitycznej rozprawy i zawiera przedstawienie oraz uzasadnienie zastosowanego modelu analityczno-interpretacyjnego w ścisłym nawiązaniu do transwersalnej analizy aktywności Jeana-Marie Barbiera oraz perspektywy interakcyjnej badań społecznych. Zauważyć w tym miejscu należy, że wybrana przez badacza teoria może przynieść istotne korzyści poznawcze, o ile zgodna jest z przyjętym paradygmatem. Tak też się stało w tym wypadku, o czym dobitnie świadczą kolejne rozdziały recenzowanej pracy doktorskiej, które noszą następujące tytuły: *Aktywności ukierunkowane na konstruowanie i przepływ informacji*, *Aktywności ukierunkowane na konstruowanie formatu kontaktu*, *Aktywności ukierunkowane na odczucia*, *Konstruowanie linii aktywności adresowanych*, *Identyfikowanie siebie jako podmiotu działającego*. W każdym z nich Autorka przedstawiła wyniki swoich badań, próbując analitycznie wyłonić z materiału narracyjnego określone rodzaje (typy) badanych zjawisk i poddać je trójstopniowej interpretacji z punktu widzenia uczestników badań – asystentów rodziny, z własnej perspektywy jako badaczki i uczestniczki wspólnoty doświadczeń asystentów rodziny oraz w odniesieniu do wybranych elementów teorii kluczowych dla całego wywodu. I tak na przykład, udało się Doktorantce

zidentyfikować i zinterpretować pięć logik aktywności ukierunkowanych: kategoryzowania, przekonań emocjonalnych, poszukiwania zależności, weryfikowania informacji, odtwarzania historii rodziny (s. 110-111); typy kontekstualnie konstruowanej tożsamości asystenta rodziny: „wojownika”, „nakłaniacza” i „obrońcy” (s. 129); rodzaje aktywności ukierunkowanych na odczucia rodziny: aktywność naprawcza, łagodzenie emocji, budowanie zaufania, mobilizowanie do przełamywania barier emocjonalnych, chwalenie, dbałość o odczucia (s. 147); czy typy linii aktywności adresowanych: „prowadzenie za rączkę”, „redukcja szkód”, pilnowanie, interweniowanie, wyręczanie, „zabawa w kotka i myszkę”, kierowanie z pozycji władzy, ukierunkowywanie na samodzielną aktywność, wspólne uczenie się, pobudzanie do namysłu nad sobą. Towarzyszy temu wyraźne nastawienie na podkreślanie i eksponowanie różnorodności, kontekstualności, wielowariantowości, zmienności, niejednoznaczności, swoistości, nieschematyczności itd. badanych zjawisk humanistycznych i społecznych oraz zasada „oddania głosu” uczestnikom badania poprzez przytaczanie adekwatnych fragmentów zebranych i dokładnie transkrybowanych narracji.

Rozdział 12. zatytułowany *Przejawy konstruowania tożsamości profesjonalnej – synteza* to bezpośrednie odniesienie do problemu głównego dysertacji oraz udana próba syntetycznego ujęcia teoretycznego wyników zrealizowanego projektu badawczego z podziałem treści na: style aktywności, funkcje aktywności, postacie autodefinicji i akty definiowania, dynamikę tożsamości podmiotu działającego oraz przydatność praktyczną wygenerowanej matrycy pojęciowej. Syntezie tej towarzyszą również udane próby graficznej reprezentacji rezultatów poznawczych w postaci rozbudowanych map pojęć i ich powiązań. Część ta stanowi istotny wkład Autorki do dotychczasowej wiedzy naukowej na temat tożsamości profesjonalnej asystentów rodziny, a dodatkowo posiada wartość aplikacyjną, gdyż może stanowić naukową podstawę do tworzenia i rozwijania metodyki pracy asystentów rodziny, wpisującej się w teorię i praktykę pedagogiki społecznej zorientowanej humanistycznie.

Z obowiązku recenzenta zmuszony jestem dodatkowo przekazać w tym miejscu kilka drobnych uwag dotyczących strony redakcyjnej i językowej tekstu dysertacji Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak. Autorka – moim zdaniem – nadmiernie wykorzystuje sformułowania odsyłające czytelnika do innych fragmentów jej pracy, typu: „Na ten temat pisałam już we wcześniejszych paragrafach” albo „Na ten temat szerzej napisane jest w rozdziale zatytułowanym *Identyfikowanie siebie jako podmiotu działającego*” (s. 107). W kilku miejscach tekstu wystąpiły błędy interpunkcyjne, literowe i inne (np. s. 96, 99, 179, 223, 242) oraz błędy w pisowni nazwisk (np. s. 252 – jest: P. Alcheit, powinno być: P. Alheit).

Wystąpiło też sformułowanie: „potencjalnych możliwości” (s. 127). Według Władysława Kopalińskiego, potencjał to właśnie możliwości. Zasadniczo jednak strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń, dotyczy to także sporządzania przypisów i not bibliograficznych. Autorka opanowała tym samym podstawy warsztatu pisarstwa naukowego.

* * *

Art. 13 ust. 1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r., poz. 882, 1311) brzmi: „Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Rozprawa doktorska Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak zatytułowana *Tożsamość profesjonalna w narracjach asystentów rodziny*, przygotowana pod opieką Prof. zw. dr hab. Ewy Marynowicz-Hetki, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w zakresie pedagogiki jako dyscypliny naukowej oraz potwierdza nabycie przez Nią umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam tym samym, że rozprawa Mgr Izabeli Kamińskiej-Jatczak spełnia warunki ustawowe stawiane pracom doktorskim i wnioskuję - z pełnym przekonaniem - o dopuszczenie Autorki do dalszego toku przewodu doktorskiego.

Szczecin-Goleniów, dn. 30 czerwca 2017 roku